

HISTORISCHE WAARHEID

Van wevershuis tot horecapand

Giel van Hooff

Dat de (historische)waarheid niet altijd in even veilige handen is bij snelle beroepsschrijvers is de lezers van dit blad wellicht niet geheel onbekend. Een mooi staaltje hiervan troffen we in het - hierlangs afgebeelde 'NIEUWS'blad voor Helmond van 17 november j.l. waar onder de misleidende kop ' VAN WEVERSHUIS TOT HORECAPAND ' een erg onvolledig en op sommige punten onjuiste tekst volgt. Dit noopte mij als geïnteresseerde in Helmondse cultuurgoed tot de volgende reactie:

Van wevershuis tot horecapand

Nieuwsgierigheid, een eigenschap die medewerkers aan een blad als het Nieuwsblad voor Helmond eigen is, hoeft niet altijd toegespitst te zijn op de aktualiteit. Zo werd onze nieuwsgierigheid geprikkeld toen we op een mooie dag langs dit pand aan de Helmondse Kerkstraat 47 liepen. Via de archieven kwamen we op het bouwjaar 1830. De heer W. Smulders, van beroep wever, liet toen huis en erf op zijn naam zetten, maar al in 1844 wordt winkelier Francis van Oekel de nieuwe eigenaar. Via koopman Theodorus de Louw (1871), Petrus de Louw (1898), horigenmaker Jan Henri Leloup (1906) komt het pand na een veiling in 1938 in handen van slager Augustinus Stevens. In 1971 wordt de familie Roos de nieuwe eigenaar. Na een gedeeltelijke vernieuwing geeft deze familie er in 1979 de bestemming horecapand aan.

" Beste Redactie,

Aandacht voor 't (Helmonds) verleden: uitstekend ! maar dan wel op een wat zorgvuldigere manier als op de voorpagina van jullie editie van 17 november is gebeurd. Uit het verhaal bij de foto blijkt nergens of het afgebeelde (en nu nog bestaande) pand hetzelfde is als het zgn. wevershuis uit 1830. Het lijkt mij vrijwel onwaarschijnlijk gezien de bouwstijl, en nog onwaarschijnlijker als de eerste eigenaar een wever zou zijn geweest. Maar, deze genoemde Willem Smulders was allesbehalve een 'gewone' wever: hij was in de periode 1825-1840 een belangrijk fabrikant/ondernemer in het Helmondse en beschikte over mogal wat geld. Het juiste bouwjaar van zijn eerste pand op die plaats is trouwens niet te geven: voor ± 1870 is er in Helmond nog geen sprake van bouwvergunningen (vast staan dat die bewaard zouden zijn), en een eventuele andere bron, het kadaster, was in 1830 nog niet zó georganiseerd dat daaruit een eventueel bouwjaar af te leiden zou zijn.

Het meest kwalijke gevolg van al deze onzorgvuldigeden is de suggestie, ook al in de kop gewekt, dat, dit grote pand ooit een Helmondse wever tot onderdak zou hebben gediend. Die huisden echter in zo'n krakkemikkige krotten, dat die allang opgeruimd zijn !"

Persoonlijk 18e november dit briefje afgegeven op het redactieburo, maar weinig reactie van de redactie. Plaatsing scheen te veel moeite, laat staan enig contact met de afzender. De lezers van dit blad zijn dus gewaarschuwd om bij komende gelegenheden op artikelen in het Nieuwsblad voor Helmond te reageren, spaar Uw moeite, pen en papier !

BERICHT VAN DE ARCHEOLOGISCHE WERKGROEP

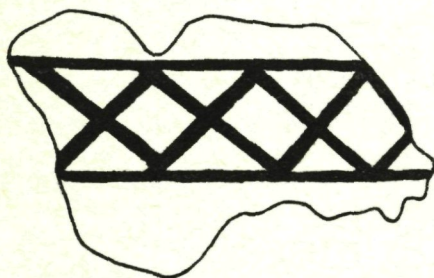
Deel 6

Enkele versierde stukjes leer uit „De Hage”

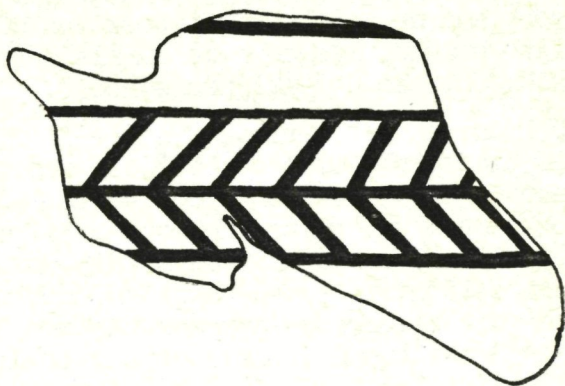
Op 9 september 1982 is de archeologische werkgroep met toestemming van R.O.B. en gemeente Helmond gestart met een archeologisch onderzoek op een deel van het voormalige Carp/Philips-USFA-terrein in Helmond-West. Het terrein wordt begrensd door Haaglaan, Trambrugweg, Kanaaldijk, Schepenstraat en 1e Haagstraat. Uit archiefonderzoek van o.a. P.v.d.Meulenhof was gebleken, dat die plek belangrijke gegevens over Helmonds vroege historie kon bevatten. De directe aanleiding vormde de bedreiging van het terrein door woningbouwactiviteiten. Deze waren op 13 nov. 1982 zover gevorderd, dat het verkenningswerk (voorlopig) gestopt moest worden. Het project heeft van ons de naam ' De Hage I ' meegekregen.

Het is nog te vroeg om uitgebreid op de vondsten van aardewerk, steengoed, metalen gebruiksvoorwerpen enz. en de interpretatie ervan in samenhang met de bodemgegevens in te gaan. Na uitwerking van de vele vondstgegevens zal hierover een rapport verschijnen.

AFBEELDING I.

Tot het vondstenpakket hoort ook leer. Op 6 november werden in een dunne veenlaag bij elkaar twee fragmenten gevonden, die opmerkelijk waren vanwege het feit dat ze eenvoudig versierd waren. Het ene stukje (afbeelding I) heeft twee evenwijdiglopende lijnindrukken met daartussen een versiering van diagonale kruislijnen. Over het andere fragment (afbeelding II) lopen meerdere evenwijdige lijnen met tussen twee hiervan een versiering van visgraatmotief.

AFBEELDING II

Het is mogelijk dat de twee stukjes, die zijn afgebeeld op ware grootte, één geheel hebben gevormd. Waar zij onderdeel van zijn geweest is moeilijk te zeggen. Het kan zijn van een riem, een etui of een mes- of zwaardschede.

De leerfragmenten moeten gedateerd worden tussen de 12e en 15e eeuw. Ze zijn namelijk aangetroffen in een bodemlaag, die, voor wat het schervenmateriaal betreft, enkele vondsten herbergde die niet jonger zijn dan 15e eeuws.

DE LATIJNSE SCHOOL TE HELMOND, DE VOLKSTELLING VAN 1810 EN ANDERE WETENSWAARDIGHEDEN HIEROVER

A. J. Bodemeyer

Bij mijn genealogische onderzoekingen te Helmond komt de volkstelling van 1810 mij vaak goed van pas. Bij het gebruik hiervan vallen je ook andere dan genealogische zaken op. Zo vond ik dat er op de kaartjes die van iedere persoon aan de hand van het boek van deze volkstelling zijn gemaakt, meerdere malen als beroep stond vermeld "student aan de Latijnse school".

In zijn boek "Helmond in het verleden" schreef A.M. Frenken, deel II bladz.267, over de Latijnse school: "Het aantal leerlingen bedroeg ongeveer 40 in 1809, -waaronder er ook waren van buiten Helmond-, 36 in 1817, en 22 in 1832 ongeveer 8 omstreeks 1835 enz.enz." In plaats van dit zelf na te lopen had Frenken zijn wijsheid hierover uit de eerste Jaargang van het Tijdschrift voor Noordbrabantsche Geschiedenis Taal en Letterkunde. Dit tijdschrift, 1883 - 1886, stond onder redactie van onze Helmondse Geschiedkundige Aug. Sassen. Het genoemde aantal van 40 leerlingen leek mij voor 1810 wat weinig. Ik nam de hele volkstelling eens goed door en kwam tot 59 !! studenten. Een verschil van bijna 50%.

De opmerking dat er onder de leerlingen ook waren van buiten Helmond was ook wat minnetjes uitgedrukt en kon veel beter luiden "er waren er ook een paar uit Helmond"! De studenten kwamen namelijk uit heel Nederland, zelfs ook uit wat nu België is. Hoe zit dit dan?

De Latijnse School was in 1797 heropgericht. Om aan leerlingen te komen had men de leraar Wilhelmus van de Wijnboom, die syntaxis en grammatica doceerde op reis gestuurd om leerlingen te werven en waren er tevens advertenties geplaatst in te Haarlem, Rotterdam, Leiden en den Bosch verschijnende kranten. Dat dit zijn vruchten had afgeworpen bleek wel uit het feit dat in 1810 de leerlingen kwamen uit:

Alkmaar	1	Oisterwijk	1
Amsterdam	2	Oss	1
Best	1	Purmerend	2
Berkel (Enschoot)	1	Roermond	1
Drunen	1	Rotterdam	1
Druten	1	Schijndel	1
Elshout	1	Son	2
Geffen	1	Tilburg	6 !!!
Geldrop	1	Udenhout	2
's-Hertogenbosch	2	Venray	2
Goirle	1	Vlijmen	1
Lage Mierde	1	Waalwijk	2
Leeuwarden	3		
Lierop	1	Uit wat nu België is:	
Maasniel	1	Aldeneik	1
Maren	1	Antwerpen	1
Mierlo	1	Diest	2
Moergestel	1	Mortsel	1
Nieuwkuik	1		
Oerle	1	en uit Helmond	5 !!!
Oirschot	3		

De studenten, waarvan de leeftijd varieert van 12 tot 31 jaar, zullen voor het grootste deel in kloosters zijn ondergebracht. In iedergeval in de binnenstad, want het valt op dat onder de eerste 1300 ingeschrevenen 58 studenten staan vermeld en onder de volgende 1000 slechts één en onder deze laatste 1000 zijn opvallend veel landbouwers.

Uit de volkstelling van 1810 ziet men ook dat voor meisjes nog geen vervolg-onderwijs was weggelegd, want onder de studenten van de Latijnse School was er geen één van het vrouwelijk geslacht. Dit bijvoorbeeld in tegenstelling tot de Duitse School (lees: gewone lagere school), waarop jongens en meisjes zaten. Alhoewel ook daar de meisjes iets minderwaardiger ? onderwijs kregen dan de jongens, want voor meisjes behoefde men minder schoolgeld te betalen dan voor jongens.

De vroegere Latijnse school
Noord-Koninginnewal hoek Kluisstraat.

Het grote aantal studenten van buiten Helmond kwam natuurlijk ten voordele van de middenstand. Men schreef: "Middelertwyl is er te Helmond een Latijnse School opgericht, waarin omtrent 40 studenten aanwezig zijn, alsook een Fransche kostschool), welke evenzo veel kostkinderen en een aantal leerlingen bevat. Deze twee gestichten verstrekken in deze zo benauwende tijden ter voordele van Helmond in zo verre alser een aanzienlijk getal kostkinderen van buiten herwaarts komen en alzo eene nog al aanmerkelijke somme van penningen verteerd wordt."

Naar het feit of zo'n school een gewettigd onderduik adres was om niet onder dienst te behoeven zou men kunnen gissen. - 1815 Slag bij Waterloo !!! -

Direct na 1810 al vertrokken veel studenten naar St. Michielsgestel. In verband met een Priesteropleiding ?

Als men de volkstelling van 1810 doorneemt ziet men terloops ook andere merkwaardigheden. Bijvoorbeeld dat Helmond toen tien officiële bedelaars en bedelaren telde, namelijk:

Elisabeth Dal	40 jaar	Elisabeth Einhouts	72 jaar
Jan van Lierop	69 "	Theodoor Honigmans	75 "
Jan van Osch	69 "	Marie van de	
Frans Bierense	53 "	Loverenbosch	50 "
Piet Crooijmans	30 "	Hendrik v.d.Vorst	54 "
Jac. Crooijmans	72 "		

Alhoewel, het was niet allemaal armoede wat de klok sloeg, want Helmond had ook een goudsmid en een poulier.

In het register van de volkstelling wordt naast het beroep tevens de leeftijd vermeld. Die moet men echter vaak met een korreltje zout nemen, vooral als die betrekking heeft op oudere mensen. Als ik de opgegeven geboortedatum vergelijk met die van mijn Burg. Stand Helmond anno 1732 kloppen de datums slechts in enkele gevallen; namelijk alleen bij sommige beter gesitueerden. Maar ja wat wil je, stadhuisboekjes had men nog niet en velen waren de schrijfkunst nog niet meester.

Ik wil eindigen met een opwekking aan lezers en lezeressen. Als U tijd heeft duik in het Helmonds archief en U zult zelf merkwaardigheden ontdekken.

Litt. Helmond in het verleden A.M.Frenken
Tijdschrift voor Noordbrabantsche Geschiedenis
onder redactie Aug. Sassen
Volkstelling 1810 op Gem.Archief Helmond.

THOMAS ROYAKKERS (1821-1898), EEN HELMONDSE ARCHITECT, AANNEMER EN FABRIKANT IN DE 2e HELFT VAN DE 19e EEUW.

DEEL 3

Giel van Hooff

THOMAS ROYAKKERS ALS ARCHITECT EN AANNEMER.

Keren we terug naar de oorsprong van Royakkers zijn industriële activiteiten: het bouwbedrijf. De opkomst van Royakkers zijn aannemersbedrijf is mede te danken aan de vele industriële nieuwbouw in Helmond e.o. In de tweede helft van de 19e eeuw. Over de particuliere huizenbouw in die tijd en de eventuele aannemers/architecten, zijn we slecht geïnformeerd. (75) Uit de enkele overgebleven bedrijfsarchieven blijkt wel dat Royakkers in de jaren van de eerste industriële expansie van Helmond, de belangrijkste aannemer van deze utiliteitsbouw is geweest. De eerste keer dat Royakkers vermeld wordt als bouwer van een fabriek is bij de nieuwbouw van de stoomweverij van Terwindt, Arnzt & Holtus, in 1867. Vermoedelijk had Royakkers toen al ervaring op dit terrein, anders zou hem deze opdracht, waarvoor hij door de Helmondse textielfirma Prinzen & van Glabbeek werd aanbevolen, door een collega aannemer als Holtus wel niet gegund zijn (76). Blijkbaar voldeed Royakkers goed aan de opdracht, hij krijgt in iedergeval daarna nog regelmatig vervolgoopdrachten van de firma Terwindt, Arntzt & Holtus (77). Tien jaar later is de firma Royakkers ook de aannemer van de nieuwbouw voor de stoomweverij van Diddens & van Asten (78). Ook van buiten Helmond verkreeg Royakkers opdrachten voor de bouw en inrichting van weverijen. Zo leverde hij in 1884 de bouw én het drijfwerk voor een weverij in Eindhoven (79). Daarnaast hield hij zich ook met andere utiliteitsbouw dan weverijen bezig: zo zou hij de aannemer geweest zijn van het eerste Helmondse postkantoor (80) en zou hij ook aan de BLAAK in Rot-

terdam bij de bouw van het postkantoor betrokken zijn geweest. (81) Over de omvang en de omzet van Royakkers zijn bouwbedrijf is weinig bekend. Het aantal bouwvakkers en timmerlieden dat in dienst was, varieerde uiteraard nogal. (82) Voor 1871 wordt gemeld dat Royakkers als aannemer veel ambachtslieden in dienst heeft, maar hoeveel en wat voor (zelfstandige timmerlieden/metselaars met/zonder knechts) staat niet vermeld. (83) Naast aannemer was Royakkers ook architect, een voor die tijd niet ongebruikelijke combinatie van beroepen. Waar hij zijn kennis op dit gebied heeft opgedaan is onbekend, maar de praktijkervaring zal hierbij wel een voorname rol gespeeld hebben. Veel van de onder zijn leiding gebouwde gebouwen zijn door Royakkers ook ontworpen.

In Helmond is de herinrichting van het stationsplein tot exercitieterrein voor de schutterij van zijn hand (84), evenals de plannen en tekeningen voor de inrichting van een woonhuis tot directeurswoning in de gasfabriek. (85) Het aannemersbedrijf heeft waarschijnlijk mede de grondslag gevormd voor het constructie- en metaalbedrijf van Royakkers. Om een fabrieksgebouw goed te kunnen ontwerpen en bouwen was een goede kennis van de eisen die de machinale inrichting stelde een belangrijke voorwaarde. Vooral een goede overbrenging van de aandrijvingskracht vanuit de centrale stoommachine naar de diverse afdelingen/verdiepingen was belangrijk. Bij de hele inrichting van het gebouw moest hiermee rekening gehouden worden en het ontwerpen ervan vereiste veel kennis en ervaring. We zien dan ook dat Royakkers regelmatig niet alleen als aannemer maar meteen ook als leverancier van het drijfwerk optreedt.

ROYAKKERS & DE STOOM.

Ná 1860 schakelen steeds meer (Helmondse) bedrijven over op stoomkracht voor de aandrijving van de nieuwe, mechanische machineriën die dan aangeschaft gaan worden. De introductie van de Stoomkracht in het Helmond-

Baksteenproductie in Nederland, gedurende 1886.

Aan het ons toegezonden verslag over 1886 van het Bestuur der Vereeniging van Nederlandsche steenfabrikanten te Nijmegen ontleenen wij het volgende:

De pogingen om het gebruik van Duitsche steenen te weren zijn geslaagd; de invoer is thans zeer onbeduidend. Daarentegen worden Belgische steenen nog in groot aantal ingevoerd in N.-Brabant en Zeeland, alleen voor particulieren bouw; terwijl deze steenen ook in Noord- en Zuid-Holland nog in groote hoeveelheden voor fundeering en binnenmuren worden gebezigd. Zoowel bij de sluis- en andere werken voor het Merwedekanaal bij Gorinchem als bij den wederopbouw van het badhuis te Scheveningen worden Nederlandsche baksteen en gebruikt; bij het laatste gebouw evenwel niet voor de muren, die in het gezicht komen, omdat belangrijke muurvakken van het oude gebouw (in Duitschen steen) nog bruikbaar waren. Pogingen om op een tot dat doel beschikbaar gestelde fabriek gedurende eenigen tijd een stoommachine met napers in werking te brengen, mislukten. De heer ROJAKKERS uit Helmond, met wien daarover werd gesproken, was niet genegen tot het nemen van eene proef, wanneer hij niet de zekerheid had bij welslagen een kooper voor zijn machine te hebben. Voor het nemen van de geringste proefneming tot verbetering in de fabricatie en het stoken van steenen is zooveel geld noodig, dat het Bestuur meent dat zij vooralsnog tot de vrome wenschen moet blijven behooren.

Na het afsluiten van deze artikelenserie troffen we nog in 'De Ingenieur' (jrg. 1887, pg. 133) het onderstaande berichtje aan. Uit het verhaalde komt Royakkers nu niet direct als een dynamische fabrikant, die ten koste van begininvesteringen innovatie wil plegen, naar voren.

se gaat niet zonder moeilijkheden gepaard: er was in Helmond vóór 1870 vrijwel geen kennis aanwezig op dit terrein, (86) zodat de installatie en reparatie noodgedwongen aan (verre) vreemden overgelaten moest worden. Zo moet de firma Prinzen & van Glabbeek nog in 1870 voor de reparatie van een lekke ketel, die ook niet door een toevallig bij Holtus aanwezige monteur hersteld kon worden, uiteindelijk een beroep doen op de fabrikant/leverancier, Stork in Borne.(87)

Stopzetting van de, vaak enige, krachtbron in het bedrijf betekende veelal stilstand voor de hele zaak, wat natuurlijk een aardig kapitaalverlies met zich meebrengt. De fabricage en het herstel van stoomketels e.d. vormt dan ook een van de onderdelen van het produktiepakket van de twee machinefabrieken die in Helmond ná 1870 ontstaan.

DE FINANCIERING.

Een metaalbedrijf eist grote investeringen, niet alleen gaat er veel geld in zitten in de relatief dure grondstoffen, maar ook in de gebouwen en inrichting (zware machineriën, dure gereedschappen e.d.). Daarnaast zullen de loonkosten in die periode van arbeidsintensieve produktie geen onbelangrijke rol hebben gespeeld. De relatief hoge lonen van de metaal (vak) arbeiders eisten ook een deel van het bedrijfskapitaal op. Het eerste metaalwaren bedrijfje van Royakkers, de spijkerfabriek samen met Van den Boom, vereiste minder beginkapitaal dan het latere machine- en constructiewerk. We mogen aannemen dat Royakkers in 1863 al wat kapitaal over heeft gehouden van zijn aannemersactiviteiten. Of dit nu onvoldoende was om zelfstandig een spijkerfabriek op te kunnen richten, of dat hij zich toen om andere redenen met Van den Boom heeft geassocieerd blijft gissen. Vreemd blijft deze vennootschap wel. Royakkers blijkt toch duidelijk de belangrijkste van de twee vennoten te zijn: hij leidt niet alleen het bedrijfje, maar ook het fabrieksgebouw

Foto (± 1900) van de eiermarkt met het eerste zelfstandige post- en telegraafkantoor in Helmond, in 1875 gebouwd, vermoedelijk door Th. Royakkers. Later Helmondsche Bank en Arbeidsbeurs. 1958 gesloopt.

staat op zijn naam. In de plaatselijke inkomstenbelasting wordt Royakkers ook beduidend hoger aangeslagen dan Van den Boom (88). Een mogelijke aanwijzing voor de rol van Van den Boom in de vennootschap is de bepaling in het ontbindingscontract dat 2/3 van de winst op de laatste order voor hem zijn. Een mogelijke gratificatie voor Van den Boom, die, als vertegenwoordiger van het bedrijf, deze order heeft binnengehaald ?

Waarschijnlijk ligt ook de inbreng van de Gebrs.Everts vooral op handelsgebied en op organisatorisch terrein, en zijn zij niet zozeer vanwege hun kapitaalsinbreng binnengehaald.(89) Doordat zijn partners financieel ook niet al te veel voorstelden moest Royakkers voortdurend geld lenen. De voortdurende kapitaalnood tussen 1870 en 1890 van Royakkers blijkt wel uit het feit dat op zijn onroerend goed bezittingen in die periode vrijwel voortdurend hypotheeken rusten. Helaas staat in de schuldaktes niet vermeld voor welke activiteiten hij dit geld nu nodig had. In 1871 leent hij persoonlijk f.10.000 van de Eindhovense commissionair Antonius van Moll en eind van dat jaar leent de firma Th.Royakkers & Everts nog eens f.30.000 bij dezelfde persoon.(90) In 1874 komt daar dan nog een bescheiden schuld van f.3000, - en in 1875 van f.7000 aan derden bij. (91) In 1885 schieten de bekende ' Koningen van kunstboter ', de Osse margarinefabrikanten Jan, Hendrik en Anton Jurgens Royakkers nog eens f.30.000 voor. (92)

De grote kapitaalbehoefte van de metaalafdeling van de firma heeft vermoedelijk tot de uiteindelijke omzetting in een afzonderlijke N.V. geleid, de tweede in Helmond. De eerste N.V. in Helmond was trouwens collega/concurrent Begemann, ook een metaalbedrijf dus. Het bedrijfskapitaal van de N.V. machinefabriek ' Helmond ', dat volledig volgetekend werd, bedraagt f.120.000. Hiermee zijn zo'n 40 arbeidsplaatsen gemeoid, omgerekend dus zo'n f.3000 per arbeidsplaats. Een bedrag dat aardig overeenkomt met andere metaalbedrijven uit die tijd. Het maatschappelijk kapitaal van Begemann, in 1889 in een N.V. omgezet bedroeg f.150.000, terwijl daar in 1890 een 55-tal arbeiders

werk vonden. Vergelijkende cijfers van b.v. de investering per arbeidsplaats in de textielnijverheid in diezelfde periode heb ik niet. De scheidingsakte van de textielfirma Terwindt, Arnzt & Holtus in 1897 geeft als taxatiewaarde van de fabriek (inclusief grond/gebouwen en machineriën) f.36.000 op, wat bij de toenmalige personeelsbezetting van 100 personen een investering van f.360 per arbeidsplaats betekent.

OPENBAAR LEVEN.

Royakkers was, voor zover de schriftelijke bronnen hierover ons nog kunnen inlichten, niet direct een publiek figuur. Maakten veel collega-fabrikanten min of meer ijverig deel uit van de gemeenteraad, of hadden zitting in beroepsverbonden als de Kamer van Koophandel, of waren lid van de Mij. tot bevordering van Nijverheid, Royakkers hield zich, een korte periode als gemeenteraadslid uitgezonderd, hier niet mee op. Hij lijkt vrijwel al zijn energie gestoken te hebben in de leiding van zijn ondernemingen. Van 1871 tot 1875 was Royakkers lid van de gemeenteraad. Zijn opvallendste daad was wel de aanzet tot de val van wethouder Spoorenberg wegens deelneming aan leningen aan de gemeente in strijd met art.24 van de gemeentewet. (93) Van zijn sociale inzichten of de sociale politiek die hij in zijn bedrijven voerde is nagenoeg niets te achterhalen. Opvallend dat is Royakkers zijn zakelijke banden veelal beperkt blijven tot zijn geloofsgenoten, zoals de Jurgensen en de Prinzen's, die bv. beiden financieel betrokken waren bij de N.V.Machinefabriek ' Helmond '.

CONCLUSIE.

De succesvolle sprong zoals Thomas Royakkers die maakte, van ambachtelijk klein ondernemer tot redelijk

Molenstraat, nos. 80 t/m 84, een huizenblok die eigendom was van Thomas Royakkers en vermoedelijk ook door hemzelf gebouwd. In het jaar van ontbinding van de vennootschap met van den Boom, in 1869 verhuist Royakkers met zijn gezin hierheen. De grond is dan al zijn eigendom en de stichting van de woonhuizen dateert ook uit dat jaar. Met een korte onderbreking zal hij hier tot aan zijn overlijden, in 1898, blijven wonen. Ook de gebrs. Everts vinden hier korte tijd hun onderdak. (Foto. L.v.d.Zanden/GAH).

groot-industrieël, is een vrij veelkomend gebeuren in de Gründerzeit van de industrie. Zoals meerderen heeft Royakkers kunnen profiteren van de grote mogelijkheden die de snel-groeiende industriële bedrijvigheid bood. Dat hij deze kansen heeft aangepakt maakt hem voor wat de Helmondse situatie betreft, een vrij uniek figuur. Hij is een van de weinige getogen Helmonders geweest die de durf had en het initiatief heeft genomen om met nieuwe produkten en nieuwe technieken aan de slag te gaan. Helaas is van zijn werk weinig overgebleven: de door hem gestartte bedrijven zijn als zelfstandige eenheid verdwenen; de spijkermakerij leeft echter voor een deel nog voort in de firma Nedschroef en de ketelmakerij e.d. in de firma Begemann.(94) Een privé- of bedrijfsarchief heeft Royakkers helaas ook niet achtergelaten. Het bovenstaande verhaal is dan ook het beperkte resultaat van moeizaam speurwerk in de overheids- en enkele bedrijfsarchieven. Hopelijk heeft het laten zien dat, ondanks deze beperkingen, er toch een aardig beeld geschetst kan worden van een ondernemende 19e- eeuwse en zijn activiteiten.

TH. ROYAKKERS & EVERTS.
BOUW-
& WERKTUIGKUNDIGEN
FABRIEK
STOOM & ANDERE WERKTUIGEN
Draadnagel fabriek
met draadtrekkerij.
MACHINALE HOUTZAGERIJ
en
Steenhouwerij

Gedeelte van eenbriefhoofd van Th. Royakkers & Everts, gedateerd 1873. (GAH, I.S. 1873).

AANTALLEN FABRIEK ARBEIDERS.

JAAR	MAN- NEN	JON- GENS	TO- TAAL	FIRMA NAAM	BRON
1871	80	6	86	Th.Royakkers & Everts	G.V.
1876	18 *	2	20	Th.Royakkers & Zonen	G.V.
1877	16	1	17	i d e m	G.V.
1878	17	-	17	i d e m	G.V.
1879	20	-	20	i d e m	G.V.
1880/ 1882	24	-	24	i d e m	G.V.
1883	25	-	25	i d e m	G.V.
1884/ 1885	70	-	70	i d e m	G.V.
1889	73	7	80	i d e m	Stuwe-Bekaar
1890	10	-	10	i d e m	G.V.
1894/ 1895	20	-	20	Th.Royakkers & Co	Code v.Bokhoven doc.no.107/GV
1900	23	-	23	i d e m	G.V.
1905	44	8	52	i d e m	G.V.

* Waarvan 5 in de houtzagerij/smederij

** Waarvan 23 mannen en 2 jongens in de houtzagerij e.d.,
de overigen in de metaalbewerking.

AANTAL ARBEIDERS VOLGENS HET PATENTREGISTER.

R. & E.	Th.Royakkers & Zonen
1870/1871	100
1871/1872	30*
1872/1873	100
1873/1874	100
1874/1875	100
1875/1876	100
1876/1877	32 (later 50)
1877/1878	50
1878/1879	50
1879/1880	50
1880/1881	65 **
1881/1882	53
1883/1884	53

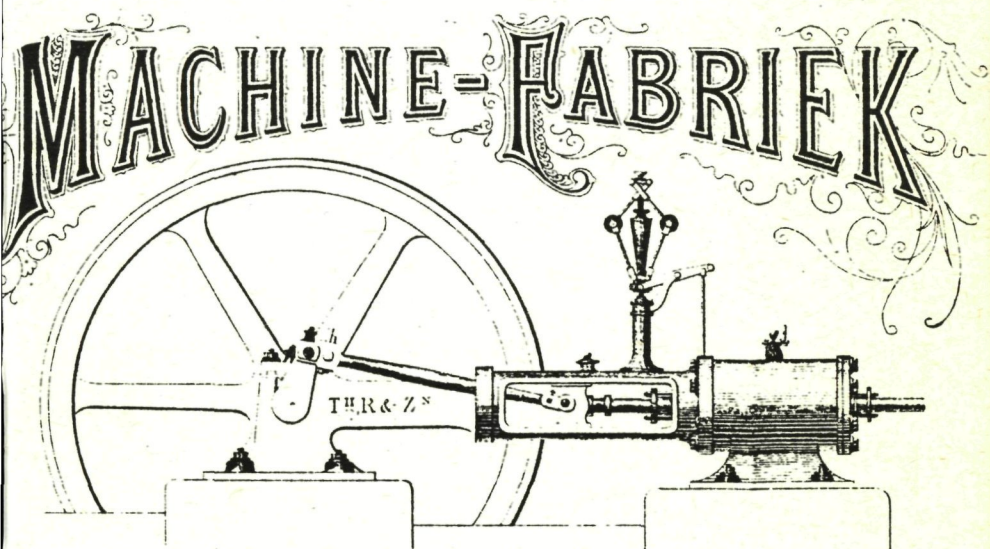
* in de spijker-
makerij.

** 15 werklieden in de machine-
fabricage/timmerwinkel,
50 in de kuyperij,
smidswinkel en het aanne-
mersbedrijf.

NOTEN.

- (75) In de uitslagen van de openbare aanbestedingen van huizen,vermeld in de Helmondse kranten (die echter pas in 1880 beginnen te verschijnen) ben ik de naam Royakkers niet tegengekomen.
Het ligt echter voor de hand dat Royakkers de rij huizen achter aan de Molenstraat, waar hij zelf introk, ook zelf ontworpen heeft, evenals bv. de voorgevel van zijn oude woonhuis in de Kerkstraat (verbouwd in 1872 - GAH, I.S.1873) (op de foto op pg.35 van deze : het huis uiterst links)
- (76) De bouw werd aangenomen voor f.20.900 (Privé-archief Terwindt, Arntzt & Holtus).
- (77) 1869: gebouw tussen weverij en ververij f.1.299
1875: uitbreiding.
- (78) Heeren, o.c., pg.17
- (79) GAH, Coll.kranten, N.v/d Week, 4 okt. 1884
- (80) Dit volgens een aantekening op zijn bidprentje in de collectie van het GAH.
- (81) Dit vlgs. een aantekening van Jac.Heeren (zie GAH,Part.Arch.coll. Heeren , map architecten) Het postkantoor,waaraan van 1871 tot 1875 is gebouwd is ontworpen door 2 ingenieurs van de Staatsspoorwegen, N.T. Michaëlis en W.C. Metzelaar. In 1871 is het fundament gelegd , terwijl de eigenlijke bouw op 18 januari 1872 is aanbesteed .(zie art. R.E.J.Weber in: Jaarverslag Postmuseum,1954) De uitslag daarvan is mij onbekend, maar is wellicht te vinden in het archief van Staatsspoorwegen. (Met dank aan de heer Ratsma van de Rotterdamse archiefdienst).
- (82) Zie b.v. de opmerkingen bij de Enquête Struwe-Bekaar.
- (83) GAH, Verslag K.v.K. 1874.
- (84) GAH, Bijl.bij de Rek.,1869, hfdst.7, Rek.no.476: 6 tekeningen voor f.3.6
- (85) J.Verschueren, o.c.pg.95.
- (86) Het zou interessant zijn om te onderzoeken hoe de introductie in de jaren 1850 van stoomketels (die voor de verwarming-van verfbaden- e.d. dienden) verlopen is en wie deze ketels hebben vervaardigd. Opvallend in dit verband is bv. dat de stoomketel die de zusters penitenten te Gemert in 1859 aanschaffen 'ter zuivering van linnen', geleverd werd door Peter Franc. Cuypers, een Helmondse koperslager. Toch een teken van de aanwezigheid van een modern- ambachtelijke traditie in de regio ?
- (87) GAH,Part.Arch.Arch.Prinzen & van Glabbeek, copieboek September 1870 .
- (88) GAH, Bijl. bij de Rek.,1865,nos 124 en 140,1867,nos.115 en 130; 1869: nos. 123 en 139 (aanslagen resp.f.10/f.15; f.15/f.30 en f.18/f.35).
- (89) Bij de oorspronkelijke associatie-contract van Thomas Royakkers met slechts één van de Gebrs.Everts, bracht deze maar 1/4 van het totale bedrijfskapitaal in.
- (90) GAH, Not.Arch.Not.Dijkhoff,1871, aktes nos.222 en 282.
Van Moll wordt bij gelegenheid van de laatste transactie meteen belast met de bankzaken en invordering van wissels voor de firma. Ook zal hij hen van tijd tot tijd krediet verstrekken. Over zijn (latere) rol in de bedrijfsfinanciering is verder niets bekend.

- (91) GAH, Not. Arch., Not. Dijkhoff, 187^h, akte no. 82 en 1875, akte no. 197 (schuldeisers Johanna Maeyer te Lieshout, resp. Lambertus Slegers te Helmond).
- (92) GAH, Not. Arch., Not. Dijkhoff, 1885, akte no. 99. Misschien diende dit geld voor de bouw/inrichting van de loodsen voor de ketelmakerij. Het is ook mogelijk dat het geld gebruikt is om de nodige investeringen te doen in de bruggen (hoofden) bouw van die jaren. (Opvallend is echter dat Royakkers twee personen uit Baardwijk als borgen stelt bij de bouw van de twee bruggenhoofden te Helmond). (GAH, Bijl. bij de Rek., 1886, hfdst. III) (en de gemeenteraadsnotulen 11 februari en 18 maart 1875).
- (93) Zie voor een verslag van het verloop van deze zaak: GAH, IS. 1875.
- (94) Bij de definitieve vesting van de failliete boedel van de machinefabriek 'Helmond' werd de massa der ketelmakerij en plaatwerkerij enz. door de heren Begemann en Kam gekocht voor f. 8.608 (GAH, Coll. Kranten, Z.W.V., 27 mei 1893).

De Heer

aan **TH. ROYAKKERS & ZONEN.**
Helmond

Briefhoofd van Th. Royakkers & Zonen. (GAH, bijl. Rek. 1884)

MARIA-DEVOTIE

Jan Zeeuwen

Toen op 2e Pinksterdag 1920 het 7e eeuwfeest van O.L. Vrouw van Handel werd gevierd, waren bijna 10.000 mensen aanwezig. Natuurlijk hadden de autochtonen uit Handel en het Gemertse de overhand. Maar ook duizenden uit de verre omgeving gaven acte de presence: de wevers van Geldrop en Helmond, de sigarenmakers van Valkenswaard, de klompenmakers van St.Oedenrode en de lampenklossers uit het Woenselse.

Ze kwamen naar Handel, naar de moeder Gods om verhooring van hun gebed. Dat was sinds eeuwen zo.

Ze kwamen in huifkarren, te voet, per fiets of tram naar de kapel van de Onbevleete Ontvangenis.

Dat dateerde al van rond 1220 toen daar door een Bakelse schaapherder een beeldje werd gevonden. Het was uit hout gesneden en ongeveer 35 cm. hoog en stelde de moeder Gods voor, met het kind op de linkerarm.

Omdat het uit werd gestald begon het volk in de omtrek Maria te vereren en wonderbare genezingen en gebedsverhoringen vonden plaats. Al spoedig begon men rond het beeld een kapel te bouwen, doch toen bij de bouw gebrek aan water ontstond, zou na gebed van de mensen Maria een bron hebben doen ontstaan. Daaromheen werd een put gebouwd, waarin steeds zuiver en smakelijk water. Dat bovendien volgens sommigen een geneeskundige waarde had. Onder de vele, wonderbaarlijke genezingen was die van de 8-jarige Helmondse jongen, Hendrik Peeters, die aan beide voeten kreupel was. Hij genas plotseling te Handel op 8 september 1698. Een schilderij in de parochiekerk te Handel herinnert aan het wonder. Het stelt de jongen voor, die de krukken in de hoogte heft, een knielende moeder en verbaasde mensen aan de ingang van de kerkdeur.

Dat was slechts één van de tientallen genezingen, waarvan een groot deel kinderen met beenverlamming of kreupelheid.

Maar ook werd de helmondse Liesbeth Emons in 1834 van een zware breuk genezen toen zij bij het beeld van Maria bad en daarna water uit de put dronk. Dat zich wenden tot de H.Maagd voor genezing of verkrijging van gunsten, was in ons Brabant de normaalste zaak. Mariakapellen werden in bijna elk dorp aangetroffen. Onze eigen stad kende er een op Binderen, de oude schaapstal van het klooster en twee kerken die aan de moeder Gods waren gewijd: O.L.Vrouw van Binderen en Maria-ten Hemel-Opneming. Bovendien waren Aarle-Rixtel en Ommel al eeuwenlang plaatsen waar Maria werd aanbeden. Er waren zelfs voettochten naar Smakt en het duitse Kevelaer, maar de brabantse oorden waren dichterbij en werden dus vaker bezocht. De grootste bedevaartplaats in onze Meierij was ongetwijfeld 's-Hertogenbosch, waar pelgrims uit Brabant, Vlaanderen en Holland naar toe trokken: De Zoete Lieve Vrouw. Vooral in de middeleeuwen. In de 16e-, 17e- en 18e eeuw werden processies nauwelijks getolereerd. De protestantse regenten verzetten zich met hand en tand tegen de praktijken van het katholicisme en dat omvatte ook de Mariaverering. Maar niet alleen Maria werd aanbeden. Immers in het Gemertse Esdonk was een kapel, die aan Maria Magdalena was gewijd. Waar zigeunervrouwen hun vlechten offerden, omdat zij haar als beschermvrouwe aanvaarden. Later werd de houten sculptuur van Jezus in een nis gelegd. Ieder die geroeste spijkers in de hartewond legde, genas van zweren, of koortsen. Omdat het hoofd van Jezus door de enigszins kromme houding niet op de grond rustte, legden zigeuners een helderwit kussen eronder om het Jezus gemakkelijk te maken. Soms ontstaken zij honderden kaarsen, zodat de kapel tot in de verre omtrek zichtbaar was. Een oase in de vallende avond. Jammergenoeg komen de zigeuners niet meer, omdat hun trekken van over de grens wordt belemmerd. Soms komen de jagers van Gemert hier bijeen, ofschoon er nauwelijks plaats is voor hun honderdtal. In een gebouw waarvan altaar, kleinkoor en pleisterwerk hard aan vernieuwing toe zijn en waar vaak kostbaarheden ge-

stolen worden. Daarom is de kapel door de week vaak gesloten; wel is een sleutel vlakbij, want Peter van den Elsen, een buur, overhandigt hem aan elke serieuze bezoeker. De ernstiger lijder, die Jezus om verlichting verzoekt en die vaak van ver komt en in groot geloof zijn spijkers offert. Want dat Godsvertrouwen was er van oudher. Ondanks de bittere armoede en de eeuwenlange vernederingen.

De ommekeer kwam in 1796, de franse tijd, toen ons gewest voor het eerst sinds eeuwen zijn stem kon laten horen. Toen werd de toespraak van de helmondse geneesheer Guljé, die met mr. Verhoysen oost-Brabant in de Nationale Vergadering vertegenwoordigde, onder doodse stilte aanhoord: "Gedurende omtrent twee eeuwen is ons land door het oude bestuur schandelijk mishandeld en in de armoedigste staat gehouden. Onze mishandelde bataafse Brabanders zijn altijd in de volstrekte onmogelijkheid geweest om iets ten nutte van hun eigen land te doen. Onze landerijen liggen onbebouwd, onze rivieren zijn onbevaarbaar.....!"

Ook de Eindhovense mr. Jean François Rudolph van Hooff, de man die naast de Helmondse vrijheidsstrijders vocht zei: "Vrijheid en recht kunnen wel door geweld en dwingelandij verdrukt worden, maar de tijd en de rede doen de eerste toch weer zegepralen!"

Woorden van één van de Brabanders, burgemeester van Eindhoven, die de principes van Voltaire in praktijk wilde brengen: vrijheid, gelijkheid en broederschap. De leuze van de franse revolutionairen betekende het einde van de voorrechten van adel en de bevoorrechtting van welke kerk ook. Dat zag ook van Hooff. Toen hij de wapens dan ook opvatte, kostte dat hem bijna zijn nek en hij vluchtte naar Nancy, Frankrijk.

Hij kwam in het kielzog van de franse troepen in 1793 uit Nancy, waar hij promoveerde in de rechten. Dat werd hem door de Hollanders niet in dank afgenomen. Toch twijfelde geen Brabander aan zijn integriteit en hij werd burgemeester van Eindhoven. Niet alleen zijn bekwaamheid, maar ook zijn uiterlijk wekte vertrouwen: groot van postuur en krachtig van bouw had hij veel van een romeins veldheer. Zijn leven was één gevecht voor de vrijheid van de brabantse mens. Zijn opleiding

genoot hij bij de Broeders Penitenten te Handel aan de Latijnse School, instituut van semi-middelbaar onderwijs. Vervolgens ging hij naar Leuven en vandaar naar Frankrijk.

Als burgemeester van Eindhoven moest hij vaak de degen kruisen met de stadhouder Willem Spoor. Dat deed hij met verve en grote moed, want de controverse Brabant-Holland was toen zeer diep en het westen lag op elk terrein een straatlengte voor.

Brabant stond aan het begin van zijn ontwikkeling. Daar droeg Willem I een steentje aan bij, want hij onderkende al snel de achterstand, die onder en door het bewind van de Oranje's was opgelopen. Daar plukte onze stad de vruchten van, want in 1826, 11 jaar na de franse aftocht, werd het kanaal de Zuid-Willemsvaart geopend en Helmond had een goede noord-zuidverbinding.

Die ontsluiting mocht ook wel, want onze gemeenschap was in bijna alle richtingen van de buitenwereld afgesloten. De jungle was zo ondoordringbaar, dat soms nog wolven werden gesignaleerd. In de bossen krioelde het van konijnen en hazen. Omdat stropen verboden was, werden harde straffen aan overtredders uitgedeeld.

Elke overtreding bracht Jan den Bok, in zijn periode van veldwachterschap, f.2,50 tot f.3,-- op.

Werden er vrijheidsstraffen van 2 of 3 dagen opgelegd, dan wachtte Jan tot hij ca. 2 of 3 mensen bij elkaar had, stookte in de winter de kachel roodgloeiend en legde vaak tot diep in de nacht een kaartje met de overtredders.

Soms bracht hij een half litertje jenever mee, een ei, een gedroogde bokking of wat saucisse, "Vur un flauw hart", zoals dat toen heette. Vaak begeleide hij een van de delinquenten met de trekharmonica met het lied "Van Vlijmen, van Vlijmen, wat hedde gij lekkere worst". Zo'n enkele keer zong hij het lied van Napoleon, opzettelijk met een m inplaats van een l.

"Napomeom, wat hebt gij nu gedaan,
"Het ganse land in vuur en vlam vergaan,
"Geen zuigeling werd in de wieg gespaard,
"Napomeon, de hel heeft jou gebaard".

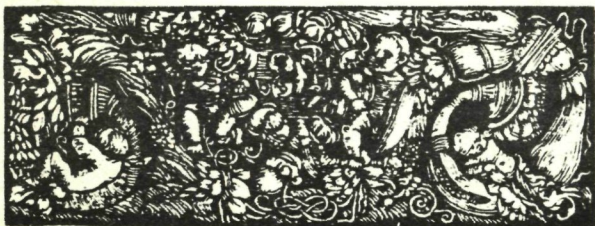
Dat zong hij niet alleen in het cachot met de delinquenten, maar ook als hij naar huis ging over Markt en Ameidebrugje. Dikwijls bleef hij 's avonds thuis, zo'n enkele keer ging hij met de lantaarn uit om in de zomer stropers te vangen. Maar die troffen voorzorgsmaatregelen en spanden voorzichtig van links naar rechts een naaigarendraad op borsthoogte vóór de deur. Was die draad 's avonds stuk, dan was Jan in de Wissen, tussen kanaal en Aa en waren de stropers op hun qui vive. De lichtbakken anno 1870 waren echter zeer primitief: een houten bakje met een petroleumlampje en een blokplaat erachter. En als dan de konijnen het haasje waren, was er feest in de stropersgezinnen. Dat was er ook vlak na de oorlog, toen bij een bevrijdingsfeest, aan de rand van Helmond, tegen Brouwhuis, een vriend van Gregoor met zijn buurman eens heerlijk zouden smikkelen.

" As gij wa snèver doet, zurg ik vur gevogelte ", zei hij tegen Janus. Maar deze werd direct achterdochtig, omdat hij zelf achter in de tuin een twintigtal eenden hield. Maar anderhalf uur vóór het eten telde hij ze nog. Ze waren er alle twintig. Volledig gerustgesteld feessten ze met 'n litertje jenever en twee patente eenden tot diep in de nacht.

Maar toen hij de volgende morgen zich nogmaals vergewiste en hertelde, bewogen zich twee koppen niet.

" Nondedju ", riep hij naderbij gekomen.

Immers daar troonde onbeweeglijk en star twee eenzame eendenkoppen. Op houtjes. In het dichte riet.

INHOUD HELMONDS HEEMKRONIEK 1982

De cijfers verwijzen naar resp. nummer van de
aflevering en paginanummer daarin.

Artikelen

Het gemeentemuseum en Helmonds
geschiedenis in 1981

J. van Laarhoven. 1-1

Jeugdherinneringen aan Helmond

Mevr. M.J. Biemond-Kam

deel 3 1-8

deel 4 2-52

deel 5 3-74

Genealogie

A.J. Bodemeijer 1-18

De personen, gegrepen en veroor-
deeld in Helmond, naar aanleiding
van de onlusten, eind 1853

G. van Hooff 1-23

Twee H.Hart kerken verdwenen

J.Zeeuwen 2-29

Thomas Royakkers (1821 - 1898),
een Helmondse architect, aannemer
en fabrikant in de 2e helft van de
19e eeuw

G. van Hooff

deel 1 2-34

deel 2 3-83

deel 3 4-112

Drenkelingenhulp J. de Waal	2-47
Helmonds Heem Redactie	3-65
Bericht aan de Archeologische Werkgroep	
Het Biezenstraatje deel 5	3-66
Enkele versierde stukjes leer uit "DE HAGE" deel 6	4-106
Antoon Coolen J.Zeeuwen	3-95
Historische waarheid Van wevershuis tot horecapand G. van Hooff	4-103
De Latijnse school te Helmond, de volkstelling van 1810 en andere wetenswaardigheden hierover A.J. Bodemeijer	4-108
Maria - devotie J.Zeeuwen	4-124

Colofon

uitgave
Heemkundekring "Helmond-Peelland"
Druk
Ontwikkelingsbureau Kerkstraat
Fotoproduktie
G. van Berlo
Typwerk
Mevr. van Mierlo
Lay-out
H.A. van Krieken